

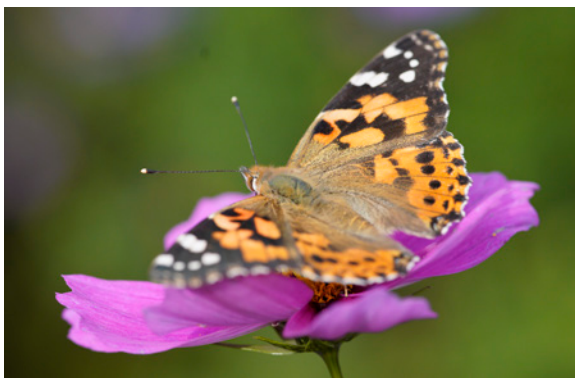
jaargang 29 – nummer 2 – najaar 2019

Van de bestuurstafel

Stefan Pronk

Ze hadden de wind eens goed in de rug deze zomer, het zal u vast niet ontgaan zijn. Ik heb het natuurlijk niet over de deelnemers aan de Drentse fietsvierdaagse, maar over de vele duizenden Distelvlinders die afgelopen zomer ons land hebben aangedaan. Het is toch bijzonder hoe een relatief klein insect binnen een aantal maanden een afstand van duizenden kilometers weet te overbruggen. Verderop in deze nieuwsbrief gaat Ate Dijkstra nog wat dieper in op het ontstaan van deze invasie in Nederland.

Helaas is het aantal Distelvlinders geen graadmeter voor de dagvlinderstand in Nederland. Zo zijn tijdens meerdere gerichte zoekacties naar de Argusvlinder deze zomer geen exemplaren meer aangetroffen in Drenthe. En tijdens de jaarlijkse tuinvlindertelling in juli werd duidelijk dat de Kleine vos ineens wel heel weinig meer wordt geteld in Nederland. Het is volgens de Vlinderstichting aannemelijk dat de droogte van 2018 hier een rol in speelt. De waardplanten van de rupsen kunnen vorig jaar zijn verdroogd, met een beperkte overleving van de rupsen tot gevolg.

Distelflinder op een late Cosmea: even pauze op weg naar het zuiden, 7 oktober 2019 (Foto Dick Mooi)

Tegenover de Kleine vos staat de Grote vos. Afgelopen zomer zijn voor het eerst in Nederland op verschillende plekken rupsen aangetroffen. Daarmee lijkt deze zeldzame en bedreigde vlindersoort zich weer te vestigen in Nederland. Verderop in deze nieuwsbrief vertellen Hanny en Ton Schoenmaker over hun bijzondere ontdekking in Roden.

Inhoud

• Van de bestuurstafel, <i>Stefan Pronk</i>	1
• Programma Najaarsbijeenkomst woensdag 20 november	1
• Het wonderlijke verhaal van de Grote vossen, <i>Hanny en Ton Schoenmaker</i>	3
• De Zilveren maan – vijf jaar vlinderen in het Reestdal, <i>Berta Schuurhuis en Dick Mooi</i>	4
• Zomaar een Kleine ijsvogelvlinder, <i>Jan van Ginkel</i>	5
• De distelvlinderinvasie van 2019, <i>Ate Dijkstra</i>	5
• Twee jaar droogte in de Drentse heidegebieden, <i>Berta Schuurhuis en Dick Mooi</i>	7
• De Argusvlinder in Drenthe in 2019, <i>Ru Bijlsma</i>	8
• Door de bomen het veen niet meer zien: soortgericht beheer voor het behoud van de veenvlinders, <i>Leo Norda (Universiteit van Antwerpen)</i>	11
• Nachtvlinderen bij De Onlanderij van Natuurmonumenten in Eelderwolde, <i>Ton Schoenmaker</i>	12
• Vlinders in de kunst en literatuur, deel 4, <i>Ate Dijkstra</i>	15
• Colofon	16

Geweldig nieuws kwam dit voorjaar ook uit het Hart van Drenthe. Pauline Arends ontdekte enkele exemplaren van de Aardbeivlinder. Of het een nieuw gevestigde populatie is of de herontdekking van een bestaande, geïsoleerde populatie is niet duidelijk. Feit blijft over-

Programma Najaarsbijeenkomst

woensdag 20 november 2019 19:30 uur
'De Klipper', Hoofdweg 24, Zwiggelte
www.deklipper.com

1. Opening en aankondiging 30-jarig lustrum (*Stefan Pronk*)
2. Nieuw aangetroffen nachtvlinders in Drenthe (*Joop Verburg*)
3. Hoe vlogen de dagvlinders in 2016/2017/2018/2019? (*Stefan Pronk en Ben Hoentjen*)
4. Pauze met verloting nieuwe stijl
5. Door de bomen het veen niet meer zien: soortgericht beheer voor het behoud van de veenvlinders (*Leo Norda, Universiteit van Antwerpen*)
6. Sluiting rond 22.00 uur (*Stefan Pronk*)

Voorjaarsbijeenkomst: zaterdag 18 april 2020
30 jaar Vlinderwerkgroep Drenthe

eind dat er reproductie plaatsvindt. Een paar dagen na de ontdekking mocht ik namelijk getuige zijn van een heus paringsritueel en ei-afzet. Pauline liep letterlijk te springen door het veld na het zien van het eitje!

Niet alleen overdag, maar ook in de nacht worden er bijzondere ontdekkingen gedaan. In dit geval doel ik niet op de ontdekking van een sneaky night club met wapperende doeken in een bosje in Assen, maar op de bijzondere vondsten van nachtvlindersoorten in vlindervallen en op lakens. Nieuw aangetroffen in Drenthe dit jaar zijn bijvoorbeeld de Kadeni-stofuil en het Panteruiltje. Op de website van de Vlinderwerkgroep leest u meer over deze waarnemingen. Heeft u zelf ook een bijzondere foto of waarneming gedaan en wilt u deze met de Vlinderwerkgroep delen? Wij zien ze graag tegemoet! Dit kan via onze website www.vlinderwerkgroepdrenthe.nl.

Al met al laat ook 2019 ons de kwetsbaarheid van veel dagvlindersoorten in Drenthe zien. Als Vlinderwerkgroep Drenthe kunnen we door voortzetting van ons inventarisatie- en monitoringswerk vooral een belangrijke functie blijven vervullen in het signaleren van negatieve populatietrends van vlinders. Uiteindelijk hebben overheden, terreinbeheerders, agrariërs en bewoners met elkaar de sleutel in handen om de achteruitgang van de vlinderpopulaties en de biodiversiteit in brede zin een halt toe te roepen.

Op dit moment bijvoorbeeld wordt in Drenthe door een breed scala aan partijen samengewerkt aan uitbreiding van ecologisch bermbeheer. Dit zogenaamde 'bermberaad' is één van de acties die op touw is gezet na het aannemen van de motie boerenlandvlinders in 2017 in de Provinciale Staten. Het belang van een gevarieerd landschap met kruidenrijke bermen staat sinds afgelopen zomer nog prominenter op de agenda na de grote toename van de overlast van de Eikenprocessierups.

Uiteindelijk kunt ook u een steentje bijdragen aan een vlindervriendelijke omgeving. Maak de tuin vooral niet winterklaar (rupsen en poppen overwinteren tussen afstervende planten, stengels en bladeren) en plant dit najaar stinsenplanten en inheemse struiken in de tuin. Zo gaan we samen met de vlinders een kleurrijk 2020 tegemoet!

Namens het bestuur van de Vlinderwerkgroep Drenthe wens ik u veel leesplezier toe en we hopen u allen te mogen verwelkomen op de najaarsbijeenkomst op woensdagavond 20 november a.s. in Zwiggelte.

Pauline ging uit haar dak bij het zien van dit stel (Foto Stefan Pronk, 15 mei 2019)

Het wonderlijke verhaal van de Grote vossen

Hanny en Ton Schoenmaker

Na een vakantie naar Texel en Gaasterland namen we thuis de draad van het gewone leven weer op. De normale gang van zaken omvat ook het dagelijks controleren van onze carport op nachtvlinders. Tot nu toe heeft deze activiteit 219 soorten macro's en 137 soorten micro's opgeleverd, maar dit terzijde. Ruim twee weken na de vakantie ontdekten we op 3 juni op zeven plaatsen onder de carport rupsen. De rupsen stonden op het punt te gaan verpoppen en hingen in een soort J-vorm aan latten van de carport en aan de onderzijde van de vensterbank.

Rups van de Grote vos bereidt zich voor op verpopping, 3 juni 2019 (Foto Hanny en Ton Schoenmaker)

Pop van de Grote vos, 4 juni 2019 (Foto Hanny en Ton Schoenmaker)

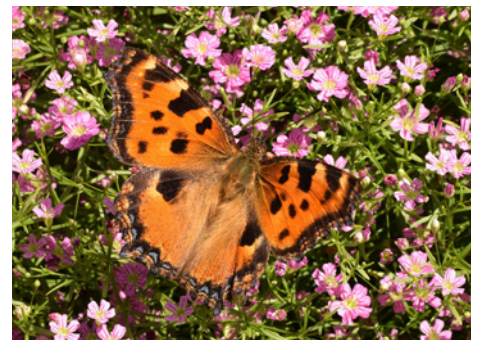
Grote vos uit de pop gekomen, 18 juni 2019 (Foto Hanny en Ton Schoenmaker)

Het determineren van de rupsen was nog niet zo eenvoudig en aanvankelijk werd gedacht aan de Gehakkelde aurelia. Het klopte echter niet helemaal en een betere kandidaat was de Grote vos, maar dit leek wat al te onwaarschijnlijk. Na overleg met de Vlinderstichting kwam de bevestiging dat het toch echt om rupsen van de Grote vos ging. Op 4 juni bleek één rups spoorloos verdwenen, mogelijk door toedoen van Kool- of Pimpelmezen die af en toe onder de carport spinnen, vliegen en andere insecten komen eten. Een andere rups bleek reeds verpopt en op 5 juni waren alle overgebleven zes rupsen verpopt.

Helaas verdwenen in de dagen erna de ene na de andere pop; daarom werd uit voorzorg één pop binnen in een glazen potje bewaard. En dat bleek een goed idee, want op 9 juni waren alle poppen verdwenen of gedeeltelijk opgegeten. Al op 18 juni vonden we 's ochtends vroeg een vlinder bij het raam: de pop was uitgekomen. En inderdaad was het een fraaie Grote vos.

Op 25 juni bleek er weer een imago van een Grote vos onder de carport te zitten. Mogelijk een uitgekomen vlinder van een niet ontdekte (en niet opgegeten) pop. De vlekken-tekening van deze vlinder verschilt van die van het in het potje uitgekomen exemplaar, zodat het zeker om een ander individu gaat.

De vraag blijft, waar die 'invasie' van rupsen van de Grote vos vandaan kwam. In de wijk waar we wonen, komen de bij de Vlinderstichting vermelde waardplanten Iep, Zoete kers en wilgen weinig voor. En waarom zouden die rupsen gezamenlijk juist onze carport hebben uitgekozen om te gaan verpoppen? Lidy Pool, een van de vlindercollega's van de Vlinderwerkgroep van IVN-Roden, kwam met de suggestie dat de rupsen misschien als rupsenspinsel meegelift waren met onze auto vanuit Texel of Gaasterland. Zij had een soortgelijke ervaring met meegebrachte rupsen of poppen via de holtes van de wiggen van de camper. Hoe dan ook, mogelijk (en hopelijk) hebben de twee uitgevlogen Grote vossen in Roden een nieuwe populatie gesticht. De tijd zal het leren.

Tweede Grote vos uit vermoedelijk niet ontdekte pop, 25 juni 2019 (Foto Hanny en Ton Schoenmaker)

Zilveren maan – 5 jaar vlinders in het Reestdal

Berta Schuurhuis en Dick Mooi

2019 was het vijfde jaar dat we de Zilveren maan in het Reestdal volgen. De laatste twee jaren waren spectaculair wat betreft het aantal vlinders dat in het gebied heeft gevlogen.

In 2018 werden we verrast met een groot aantal vlinders (volgens sommigen wel meer dan 50) van de eerste generatie. Deze vlinders vlogen in een piepklein gebied. We hebben hier toen op één dag maximaal 36 vlinders geteld (tabel 1).

Ook was 2018 het jaar van de vroegste waarneming van een Zilveren maan in het Reestdal, op 14 mei.

Tabel 1: Maximum aantal op één dag getelde exemplaren van de Zilveren maan in het Reestdal in de periode 2015 t/m 2019.

	2015	2016	2017	2018	2019
Eerste generatie	13	3	5	36	48
Tweede generatie	16	12	12	52	103

Een Zilveren maan tankt bij op een bloem van een Echte koekoeksbloem, Reestdal, eind mei 2019 (Foto Dick Mooi).

De tweede generatie was nog iets groter met maximaal 52 vlinders op één dag.

In 2018 heeft de vlinder lang gevlogen, de laatste waarneming dateert van 5 september in het Schrapveen. Deze vlinder foerageerde op Blauwe knoop, wellicht een derde generatie?

Dat was ook de laatste Zilveren maan die we in het Schrapveen zagen. In 2019 hebben we hier helaas geen enkel exemplaar zien vliegen.

In het kerngebied van de Zilveren maan in het Reestdal hebben we tijdens de eerste generatie van 2019 maximaal 48 vlinders op één dag geteld (tabel 1). Dit was op een ander perceel dan het jaar

Het vlieggebied van de Zilveren maan in het Reestdal, mei 2019 (Foto Dick Mooi).

ervoor, dat deels niet was gemaaid. De tweede generatie was echt spectaculair met 103 vlinders op één dag. We hebben zelfs een melding gehad van Erik-Jan Plantinga dat er een Zilveren maan vloog op de heide van de Wildenberg.

In het kerngebied zijn nu drie percelen waar de Zilveren maan vliegt. In 2019 hebben we ook in een aantal aanliggende percelen voor het eerst het Moerasviooltje aangetroffen. Het lijkt erop dat deze waardplant van de Zilveren maan zich steeds verder verspreidt in het gebied.

In overleg met de beheerder van het gebied, Gerrit Schuurhuis van Het Drentse Landschap, zijn dit jaar zeven stukken waar (veel) Moerasviooltje staat niet gemaaid. Het streven is om het gebied toch minimaal één keer in de drie jaar te maaien om verruiging tegen te gaan.

Kortom, het gaat nu goed met de Zilveren maan in het Reestdal, echter aandacht blijft zeker noodzakelijk. Want het gaat hier om een klein kwetsbaar gebied en een vlinder, waarvan de aantallen van jaar tot jaar sterk variëren.

Gefaseerd maaien in het Reestdal voor de Zilveren maan, eind augustus 2019 (foto Dick Mooi).

Zomaar een Kleine ijsvogelvlinder

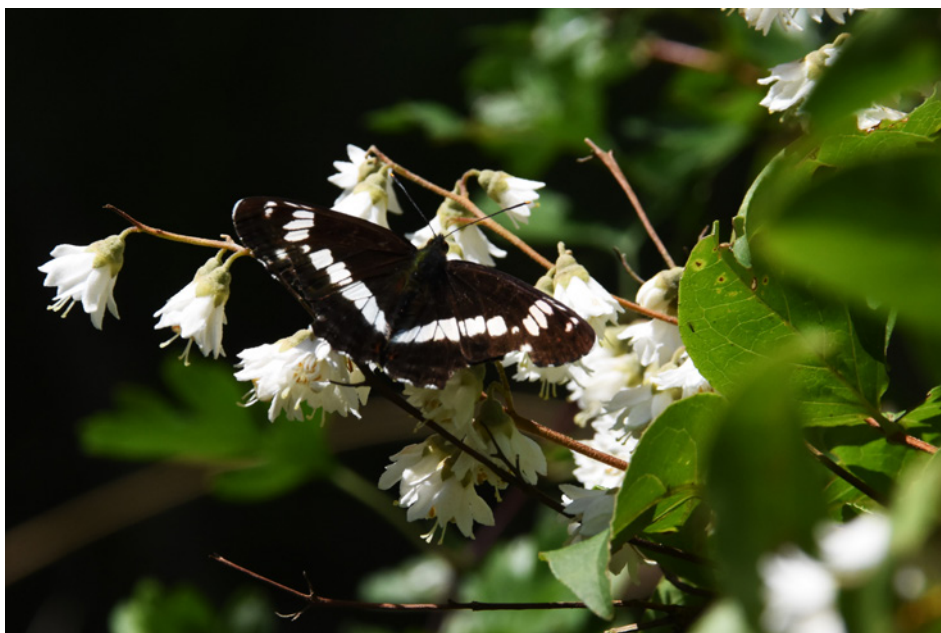
Jan van Ginkel

Door omstandigheden veel aan mijn erf gebonden, houd ik alles bij wat los en vast zit. Met vleugels en met blaadjes. Vlinders en libellen (dit jaar al drie nieuwe soorten, voor mij en op deze plek), kevers en wespjes die het haardhout belagen enzovoort. Op het erf komen gedurende het vlinderseizoen de gewone jongens voor, van Citroenvlinder, Oranje tipje en betrekkelijk veel Bonte zandoogjes tot Koevinkje en Bruin zandoogje. Eenmaal een afgevlogen Rouwmantel die m.i. had overwinterd in ons kasje. En dan de verrassing van het jaar, tot nu toe ...

Zoals de Vlinderstichting veronderstelt, dacht ik ook eerst 'hé, zomergeneratie Landkaartje!' Echter dat was maar een split second, want ik ken de Kleine ijsvogel goed van waarnemingen in de Biebrza. Mijn camera heb ik altijd bij de hand en strak van de zenuwen wist ik enkele foto's te maken. De vlinder trok langs de zonnige buitenrand van mijn gemengde en verwilderde haag, met Hulst, Gewone vlier, Meidoorn, Hazelaar, Jasmijn en Deutzia. Na af en toe wat nectar te peuren en enkele heen en weer vluchtjes, nam zij een zonnebad en trok verder langs de haag. En ik zit nu te hopen dat de aanwezige Wilde kamperfoelie (bij de bomen in de wegberm en in mijn bossige tip) voldoende aantrekkelijk is voor de return.

Kleine ijsvogelvlinder op Gewone vlier Orvelte, 17 juni 2019
(Foto Jan van Ginkel)

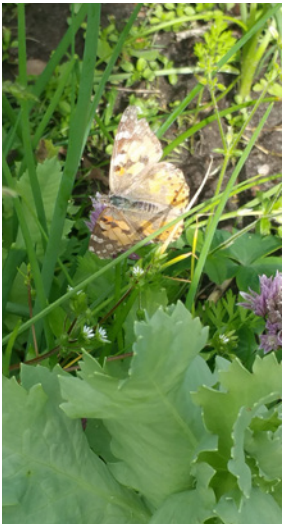
Kleine ijsvogelvlinder op Deutzia, Orvelte, 17 juni 2019 (Foto Jan van Ginkel)

De distelvlinderinvasie van 2019

Ate Dijkstra

De eerste Distelvlinder die ik in 2019 zag was op 22 mei. Vanaf 8 juni zag ik meerdere exemplaren. Op 17 juni nam ik in mijn eigen tuin in korte tijd 15 exemplaren waar. Ze vlogen in westelijke richting. Op 18 juni noteerde ik 's morgens, tussen allerlei werkzaamheden door, 20 trekkende Distelvlinders. Later op de dag nam ik van 16.10 tot 22.00 uur 73 passerende exemplaren waar en was er duidelijk sprake van trek van Distelvlinders.

Een sterk afgevoegen voorbode van de komende distelvlinderinvasie, schuilend in de vegetatie, 9 juni 2019 (Foto Ben Hoentjen)

Ik denk dat deze distelvlinderinvasie weinigen is ontgaan. Opvallend aan deze invasie was dat de vlinders niet noord-zuid trokken maar duidelijk oost-west. Om een indruk te krijgen van deze massale invasie ben ik op 19 juni aan het Distelvlinder-tellen geslagen. In een 10 meter brede strook tussen het hoog geboomte op een grondwal en mijn huis heb ik het aantal Distelvlinders geteld dat tussen 9.10 en 22.00 uur passeerde.

In het begin van de dag was het nog vrij zonnig. Vanaf 11.00 uur werd het bewolkt, was er kort wat regen en viel de trek stil. Om 14.00 uur kwam de trek weer op gang. Het was toen 28 graden

Celsius. De laatste trekkende Distelvlinders werden tussen 19.00 en 19.30 gezien. De piek van de trek lag tussen 14.30 en 15.30 met in totaal 385 oost-west trekkende Distelvlinders. De hoogste frequentie was 2,9 Distelvlinder per minuut gedurende een half uur.

Mocht mijn 10 meterplotje representatief zijn voor heel Drenthe dan trokken die dag zeker 242.500 Distelvlinders van oost naar west. Dat is dus op één dag en alleen in Drenthe. Distelvlindertrek vond echter ook plaats in de provincie Groningen en er zijn zelfs meldingen van trekkende Distelvlinders op Rottumeroog. Reken ik Groningen erbij dan kom ik op een totaal van 392.700 exemplaren. Ik benieuwd of ook andere vlinderaars gedurende een bepaalde tijdspanne trekkende Distelvlinders hebben geteld om een indruk te krijgen van de werkelijke aantallen.

De laatste Distelvlinder van die massale invasie zag ik op 4 juli. Op 17 juli noteerde ik ook nog een tweetal

Distelvlinders foeragerend op Watermunt, Broekland, begin augustus 2019 (Foto Ton Schoenmaker)

exemplaren. Op 22 juli zag ik met zekerheid de eerste kakelverse exemplaren van de generatie die in onze contreien is geboren. De ontwikkeling van ei tot vlinder is bij de Distelvlinder gemiddeld 49 dagen maar onder warme omstandigheden korter, namelijk 32 dagen (Bink, 1992). Jaren met een massale invasie van Distelvlinders in Nederland en Drenthe waren 1958, 1964, 1966, 1980, 1996, 2009 en nu kan 2019 aan die reeks worden toegevoegd. Opvallend was dat deze invasie vanuit het oosten en niet vanuit het zuiden kwam.

Een reconstructie van de distelvlinderinvasie 2019

Deze reconstructie is grotendeels ontleend aan de Natuurberichten van Nature Today (2019).

In 2019 kwamen de eerste berichten over trekkende Distelvlinders uit Israël. Op 28 maart werden naar schatting 700 miljoen tot 1 miljard Distelvlinders gezien die in noordwestelijke richting trokken. Vanaf 22 maart arriveerden de eerste exemplaren op Cyprus en op 23 maart in Griekenland. In Zuidoost-Griekenland werden 30-50 langstreckende Distelvlinders per minuut geteld. Theoretisch zouden deze vlinders richting Italië moeten vliegen maar daar werden geen grote aantallen waargenomen. Midden mei kwamen de volgende meldingen van grote aantallen Distelvlinders, maar dan meer naar het noorden. In Roemenië zag een medewerker van de Vlinderstichting die daar op vakantie was, op 17 mei ongeveer 20 Distelvlinders per minuut in westelijke en noordwestelijke richting vliegen. Kort daarna werden de nodige Distelvlinders op Gotland en in Zuidoost-Zweden en Finland gezien. Die Distelvlinders waren vermoedelijk de nakomelingen van de eerste migratiegolf. Door de ligging van een sterk lage druk gebied in Zuid-Duitsland bereikte die migratiegolf niet onze contreien, maar kwam deze in Oost- en Noord-Europa terecht. Midden juni stroomden ook in ons land vele Distelvlinders binnen en was een distelvlinderinvasie een feit. Opvallend was dat in Drenthe die vlinders van oost naar west trokken. In Friesland waren er plekken met 10 of meer langstreckende Distelvlinders per minuut. Het is voornamelijk onduidelijk of we hier nog te maken hadden met de nakomelingen van de eerste of van de tweede migratiegolf. Wel leverde die migratiegolf in juli de nodige vlinders op die vooral vanaf 22 juli vlogen. Zo telde ik op 25 juli op Vlinderstruiken in mijn buurtje 50 Distelvlinders. De laatste Distelvlinders zag ik op 1 september.

Literatuur

- Bink, F.A., 1992: Ecologische Atlas van de Dagvlinders van Noordwest Europa. Schuyt & Co. Haarlem
- Nature Today/Natuurberichten/Vlinderstichting, 2019: 30 mei. Distelvlinder: invasie of niet? 27 juni. Eindelijk weer een goed distelvlinderjaar 12 augustus. Duizenden Distelvlinders

Twee jaar droogte in de Drentse heidegebieden

Berta Schuurhuis en Dick Mooi

Deze zomer kwamen we in contact met Hans Dekker, die vroeg of wij al Kommavlinders gezien hadden in het Nuilerveld. Helaas moesten we hierop met 'nee' antwoorden. De afgelopen drie jaar hebben we onder andere in het Nuilerveld de Kommavlinder en de Heivlinder gevolgd. 2017 was nog een goed jaar, maar in 2018 was door de droogte het aantal vlinders al een stuk lager en 2019 was een dieptepunt met slechts één Heivlinder in het Nuilerveld (tabel 1). Hans liet ons weten dat dit voor meer gebieden in Drenthe het geval was.

Tabel 1: Het maximaal aantal getelde Kommavlinders en Heivlinders op het Nuilerveld in de periode 2017–2019.

Jaar	2017	2018	2019
Kommavlinder	18	11	–
Heivlinder	58	20	1

We vroegen ons af of het inderdaad zo slecht gesteld was met de Kommavlinder en hebben nog eens extra intensief gezocht naar deze soort op het Scharreveld. In dit gebied vloog de Kommavlinder de afgelopen jaren nog goed, met in 2017 nog 73 exemplaren. Met veel moeite hebben we in 2019 nog 10 Kommavlinders gezien: het laagste aantal sinds 2014 toen we begonnen zijn met het monitoren van de Kommavlinder op het Scharreveld (tabel 2).

Een Kommavlinder op het Scharreveld, 16 augustus 2019 (Foto Dick Mooi)

We maken ons zorgen dat we de Kommavlinder en wellicht de Heivlinder gaan verliezen in het Nuilerveld. Het geïsoleerde gebied is klein en bestaat met name uit droge heide.

Voor het Scharreveld zijn we optimistischer. Hier vloog dit jaar toch nog een aantal Kommavlinders en het gebied is ook gevarieerder met ook delen natte heide. Opvallend was dat we met name in deze natte heide de Kommavlinder in 2018 veel gezien hebben.

Tabel 2: Het maximaal aantal getelde Kommavlinders op het Scharreveld in de periode 2017–2019.

Jaar	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Kommavlinder	32	46	73	33	35	10

Een stukje stuifzand in de droge heide van het Nuilerveld, juli 2017 (Foto Dick Mooi)

Een Heivlinder op Kleine tijm op het Nuilerveld, 26 juli 2017 (Foto Berta Schuurhuis)

We zullen zowel de Kommavlinder als de Heivlinder volgend jaar blijven volgen en hopen dat we over twee jaar positievere berichten hebben over deze beide mooie vlindersoorten van de Drentse heide.

De Argusvlinder in Drenthe in 2019

Ru Bijlsma

De Argusvlinder is één van de boerenlandvlinders. Het gaat in Nederland, en ook in Drenthe, al jaren niet goed met deze soort (Dijkstra e.a., 2016, blz.108 t/m 110). Deze vlinder werd in Drenthe in de periode 1990-2001 nog in 1481 kilometerhokken waargenomen. Voor de periode 2011-2015 is dat afgenomen tot ruim 60 kilometerhokken. Hoe is de stand in 2019?

Algemeen

De Argusvlinder is een kleurrijke opvallende vlinder met een grote geringde oogvlek op de voorvleugel waar hij zijn naam aan dankt. In deze bijdrage wordt ingegaan op de situatie van de vlinder in Drenthe, Nederland en Europa. In Drenthe zijn vooral de oude vliegplaatsen in beeld gebracht en opnieuw bezocht. De situatie in Nederland en Europa is uit literatuur afgeleid.

Mannetje Argusvlinder foeragerend op Rode klaver op een dijkje in de Lopikerwaard bij Montfoort (Foto R. Bijlsma, 12-08-2015)

Onderzoek in Drenthe

De belangrijkste vliegplaatsen uit het verleden liggen in Zuidoost-Drenthe, rond Roswinkel, Nieuw Weerdinge en Emmer-Compasuum (Vlinderwerkgroep Drenthe, 2016). De Argusvlinder vliegt in twee, de laatste jaren in drie, generaties (mei, juli/augustus en september/oktober). Wij zijn uitgegaan van twee generaties en twee veldbezoeken.

Het eerste bezoek was op 18 mei, de landelijke teldag voor de Argusvlinder. In ZO-Drenthe zijn door 12 personen, verdeeld in kleine groepjes, 15 kilometerhokken bezocht. Het was goed weer. Er zijn toen geen Argusvlinders waargenomen. Een ROEG-impressie van deze zoektocht is te zien op www.vlinderwerkgroep-drenthe.nl.

De tweede keer hebben Gerrit Oost, Ate Dijkstra en ik verspreid over drie weken (op 16, 23 en 28 augustus) in totaal 20 kilometerhokken bezocht. Het weer was goed tot zeer warm ($> 30^{\circ}\text{C}$). Er was een ruime overlap met de hokken die ook in mei zijn bezocht. Enkele hokken zijn verspreid in augustus twee of drie keer bezocht. Er zijn opnieuw geen Argusvlinders waargenomen.

Verklaringen voor de afwezigheid

Natuurlijk wil je een verklaring waarom we geen enkele Argusvlinder hebben gezien. Daarom is gekeken naar de habitats in ZO-Drenthe en de situatie buiten de provincie.

Habitats

In ZO-Drenthe, maar ook elders in de provincie zijn de voorkeurhabitats van de Argusvlinder zeker aanwezig: zomen en mozaïeken met korte begroeiing of kale grond in natuurlijke graslanden en voedselrijke graslanden die beweid worden, grazige bermen langs paden, grensvegetaties, pioniervegetaties, tuinen en parken, met voldoende nectar van bloemen en struiken en waardplanten (Bink, 1992). De waardplanten zijn verschillende soorten grassen, waaronder Kroppaar en Rood zwenkgras die algemeen voorkomen. De rupsen zoeken voorafgaand aan de overwintering graspollen op een warme plek bij verticale structuren, zoals in de buurt van houten hekken of muurtjes (Vlinderstichting, 2018).

Situatie in ZO-Drenthe

In ZO-Drenthe voldoen de bezochte kilometerhokken naar mijn inschatting aan de (meeste) eisen van het habitat. Onduidelijk is of er voldoende verticale structuren als warme overwinteringsplekken zijn. Zou het zeer warme weer in 2018 en 2019 op de tweede generatie invloed hebben gehad, bijvoorbeeld op de vliegperiode, zodat we niet op het juiste moment hebben gekeken?

In tabel 1 zijn de vliegperiodes weergegeven van de dagvlinders die op 28 augustus tijdens het veldwerk zijn aangetroffen, inclusief die van de Argusvlinder die wij verwachtten. Het was toen 31°C . Hierin is onderscheid is gemaakt tussen de piekperiode van de tweede generatie en de uitloop na die piek, op basis van gegevens uit Drenthe in de periode 1990-2001 (Dijkstra e.a., 2003). Mogelijk kan door het zeer warme weer de vliegpiek en uitloop naar voren verschoven zijn. In dat geval waren onze bezoekdata misschien verkeerd gepland en is de kans aanwezig dat we daarom de soort gemist hebben.

Uit tabel 1 is echter af te leiden dat de waargenomen soorten in hun piekperiode, op de grens naar de uitloop of in de uitloop gezien zijn, overeenkomstig het gemiddelde in de periode 1990-2001. Het is dan ook niet aannemelijk dat een bij uitstek warmteminnende soort

als de Argusvlinder zich anders had gedragen dan de andere wel waargenomen soorten.

Situatie in Nederland

In Nederland werd tot enkele decennia terug de soort zeer verspreid en weinig talrijk waargenomen en nooit in grote aantallen tegelijk. De soort is een geharde en gewiekste vlinder die als pionier optreedt. Zij is vrij honkvast en het ruimtebeslag is klein (Bink, 1992). In Nederland zijn in 2019 (t/m september) in 897 kilometerhokken 1525 exemplaren van de Argusvlinder geteld. Opvallend is dat er niet of nauwelijks waarnemingen op de oostelijke zandgronden zijn. De soort is vooral in Midden- en West-Nederland aan te treffen, in de klei- en veenpolders en in de duinen. Ook op enkele Waddeneilanden kun je Argusvlinders tegenkomen (Waarneming.nl, 2019).

Situatie in Europa

In het Verenigd Koninkrijk is de Argusvlinder sinds de jaren zeventig dramatisch achteruit gegaan. In Engeland en Wales begonnen in het binnenland in de tweede helft van de 20e eeuw de meeste populaties uit te sterven. Zij verplaatsten zich in westelijke richting en kwamen steeds vaker alleen langs de kustgebieden voor. In 2008 is de soort grotendeels beperkt tot locaties binnen ongeveer 15-25 km van de kustlijn. Zij wordt het meest aangetroffen in kusthabitats: kliffen, op het zuiden gerichte grasachtige hellingen, grindbanken,

zeeweringen en zandduinen. De achteruitgang van binnenlandse populaties en het recente lichte herstel ervan houden waarschijnlijk verband met klimatologische veranderingen. De soort lijkt het beste te gedijen wanneer koude en strenge winters worden gevolgd door warme droge zomers en in te storten wanneer de winters zacht en nat zijn. Het moet duidelijk warm en zonnig zijn tijdens de vliegperiodes. Zelfs als er voldoende warmte is om eieren in redelijke aantallen af te zetten, kan een paar dagen regen er gemakkelijk voor zorgen dat ze worden weggespoeld. Meer dan acht maanden van de levenscyclus brengen Argusvlinders van de tweede generatie door als rups en als het weer tussen september en april zacht en nat is, zijn de larven vatbaarder voor virale aanvallen. Ook zijn deze rupsen gedurende deze lange periode blootgesteld aan predatie en parasitisme (<https://www.learnaboutbutterflies.com/Britain%20-%20Lasiommata%20megeera.htm>).

In Noord-Ierland was de soort wijdverbreid met waarnemingen uit alle provincies. De huidige verspreiding is beperkt tot een klein deel van de noordoostelijk kust van Noord-Ierland. Sinds 2000 zijn de waarnemingen van de binnenlandse locaties in het noordoosten ook afgenomen. De achteruitgang wordt geweten aan het verlies van half-natuurlijk grasland. De oorzaak van zijn sterke afname of verdwijnen in de kustlocaties is niet bekend (<http://www.habitas.org.uk/priority/species.asp?item=5574>).

Tabel 1: Vliegperiode vanaf week 31 (begin augustus) van de op 28 augustus 2019 waargenomen of verwachte soort(en) rond Roswinkel en Emmer-Compasuum en data van het veldbezoek (Bron: Dijkstra e.a., 2003).

Soort	Vliegperiode													
	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40	41	42	43
Klein koolwitje														
Klein geaderd witje														
Kleine vuurvlinder														
Bruine vuurvlinder														
Atalanta														
Dagpauwoog														
Distelvlinder														
Hooibeestje														
Argusvlinder														
Icarusblauwtje														
Landkaartje														
Bezoek kilometerhok(ken) in 2019:														
Gerrit Oost														
Ate Dijkstra														
Ru Bijlsma														
Legenda:														

In Europa is het voorkomen van de graslandvlinders in de periode 1990-2011 met 50 % afgenomen. Deze trend is waarschijnlijk een onderschatting. Van de 17 in Europa gemonitorde graslandvlinders vertonen acht soorten een achteruitgang waaronder de Argusvlinder; vijf soorten zijn stabiel, twee nemen toe en de situatie van twee soorten is onzeker. Als belangrijkste oorzaak wordt de intensivering van de landbouw in Noordwest-Europa gezien (European Environment Agency, 2013).

Discussie en conclusie

ZO-Drenthe was voor de Argusvlinder lange tijd het laatste bolwerk in Drenthe. Gedacht is dat het herstel van het Rundedal in een agrarisch landschap met veel bermen en sloten, en het extensieve beheer van het beekdal voor deze soort gunstig zouden zijn. Toch is de Argusvlinder er niet meer aangetroffen, ook niet in de bezochte kilometerhokken van het Rundedal.

In Nederland is, net als in Engeland en Ierland, de trend dat deze soort zich in de kustprovincies terugtrekt. Dat lijkt niet logisch omdat het klimaat daar 's winters eerder zachter en vochtiger is dan in de oostelijke provincies. Omstandigheden die juist niet gunstig zouden zijn. Een verband met de wereldwijde klimaatverandering lijkt vreemd omdat de Argusvlinder een warmteminnende soort is, die juist in de oostelijke provincies een gunstig leefklimaat kan vinden. Of zou de opwarming en de daardoor optredende derde generatie Argusvlinders de populatie uitputten? De derde generatie Argusvlinders kan zich mogelijk niet voldoende weerbaar ontwikkelen, zo kort voor de herfst en winter. Jonge rupsen kunnen slecht tegen vorst (Vlinderstichting, 2018).

En hoe staat het dan met het hoofdvoedsel van de rupsen? De stikstofdepositie is in Midden- en West-Nederland hoger dan in Drenthe (RIVM, 2018). Niet bekend is of daardoor ook de stikstofconcentratie in grassen, die door de rupsen worden gegeten, in Drenthe lager is dan in Midden- en West-Nederland. Of leidt de hoge voedselrijkdom in het milieu tot hogere vegetaties waardoor het tijdens de overwinteringsperiode onderin de begroeiing kouder en vochtiger is dan bij laag blijvende vegetaties? Met sterfte van de rupsen tot gevolg?

Evenmin is bekend of er een relatie is met veranderingen in het (mondiale of regionale) neerslagpatroon in de vliegperiodes en tijdens de eiafzetting waardoor de toch al geringe eiproductie (Bink, 1992) gevaar loopt.

Hoewel de ervaringen in 2019 niet optimistisch stemmen, is het nu nog te vroeg om te stellen dat de Argusvlinder in Drenthe is uitgestorven. Het is daarom goed om de soort te blijven volgen, en dus door te gaan met veldonderzoek. Wie weet treedt er, net als in Engeland, te zijner tijd weer herstel op van de populaties op de binnenlandse vlieglocaties. En misschien wordt er een verklaring gevonden voor de achteruitgang, die gerichte (beheers)maatregelen mogelijk maken om de soort te behouden.

Bronnen:

- Bink, F.A., 1992: Ecologische atlas van de Dagvlinders van Noordwest-Europa. Schuyt & Co Haarlem.
- Dijkstra, A.C.J., J. de Vries & B.J. Hoentjen, 2003: Dagvlinders in Drenthe. Voorkomen en verspreiding 1990-2001. Uitgeverij PubliQue/Vlinderwerkgroep Drenthe.
- Dijkstra, A., M. van der Veen, W. Alblas & H. Bosma, 2016: Dagvlinders in Drenthe. Vlinderwerkgroep Drenthe.
- European Environment Agency, 2013: The European Grassland Butterfly Indicator: 1990–2011. EEA Technical Report no 11/2013.
- RIVM, 2018: voor kaarten zie <https://geodata.rivm.nl/gcn/> en selecteer kaart en jaar 2018.
- Vlinderstichting, 2018: Flink extra generatie argusvlinders door warmte. Nieuwsbericht 20 oktober 2018.
- Vlinderwerkgroep Drenthe, 2016: zie voor boerenlandvlinders en verspreidingskaartjes <https://vlinderwerkgroepdrenthe.nl/dagvlinders/dagvlinders-kaartjes-boerenlandvlinders/> en voor Argusvlinder rond Roswinkel <https://vlinderwerkgroepdrenthe.nl/dagvlinders/verspreidingskaartjes-argusvlinder/>

Zonnende Argusvlinder (vrouwtje) op warme steen (Foto Minko van der Veen, 28 mei 2004).

Door de bomen het veen niet meer zien: soortgericht beheer voor het behoud van onze veenvlinders

Leo Norda (Universiteit van Antwerpen)

In 2017 is een tweejarig OBN onderzoek gestart naar hoe om te gaan met boszones rond heideveentjes en bijkomende beheersvragen. Boszones zouden in de vennen voor een gunstig microklimaat zorgen voor veel diersoorten die gebonden zijn aan dit leefgebied. Ook zouden ze een deel van de stikstofdepositie wegvangen. Daartegenover staat dat bladval de vennen juist zou verrijken en dat boszones een negatief effect hebben op de toestroom van kwelwater door een hoge verdamping. Het OBN-onderzoek is uitgevoerd onder leiding van Ecosystem Management Research Group van de Universiteit van Antwerpen. Zowel in Nederland als België is veldonderzoek gedaan, ook in diverse veentjes in Drenthe. Het veldonderzoek bestond onder andere uit vegetatieopnames, metingen van het microklimaat, van de productiviteit van en licht in de vegetatie. Ook werd de alkaliniteit (buffercapaciteit) van het poriewater bepaald. Doel van het onderzoek is het optimaliseren van het beheer van boszones rond heideveentjes voor kenmerkende faunasoorten, waaronder de zeldzame veenvlinders.

OBN

Het Kennisnetwerk Ontwikkeling en Beheer Natuurkwaliteit (OBN) ontwikkelt en verspreidt kennis met als doel het structureel herstel en beheer van natuurkwaliteit. Het is een onafhankelijk en innovatief platform waarin mensen uit beheer, beleid en wetenschap samenwerken. Voor meer informatie, kijk op <https://www.natuurkennis.nl/over-obn/>

Veevlinders in de knel

Het gaat niet goed met de veenvlinders in Nederland. Dit betreft de Veenbesparelmoervlinder, het Veenbesblauwtje en het Veenhooibeestje, alle drie kenmerkend voor heideveentjes en hoogveen. Deze soorten hebben de laatste decennia een sterke achteruitgang laten zien binnen het verspreidingsgebied in Drenthe. Het voorkomen van de soorten lijkt o.a. afhankelijk van het voorkomen van hun waardplanten. Voor het Veenbesblauwtje en de Veenbesparelmoervlinder is dit Kleine veenbes en voor het Veenhooibeestje Eénarig wollegras. Daarnaast lijkt met name het voorkomen van bultvormende veenmossen van belang voor de Veenbesparelmoervlinder.

Veenbesblauwtje (Foto Pauline Arends)

Een (deels) door bos omsloten veentje in Boswachterij Grolloo, waar tot voor enkele jaren zowel de Veenbesparelmoervlinder als het Veenhooibeestje vlogen. In 2019 nog alleen het Veenhooibeestje (Foto Pauline Arends)

Vrijwel alle grote, open hoogveencomplexen in Drenthe zijn in het verleden ontgonnen voor turfwinning. Hoogveenherstel in dergelijke gebieden, vooral het herstel van bultvormende veenmossen, heeft sterk te lijden van grote fluctuaties in waterstanden. Tevens wijzen de resultaten van het huidige OBN onderzoek er op dat de stikstofbeschikbaarheid in deze gebieden sterk verhoogd is in vergelijking met die in de heideveentjes die omringd zijn door bos. Waarschijnlijk is een verhoogde atmosferische depositie hiervan de oorzaak. De negatieve gevolgen hiervan zijn goed bekend. De combinatie van sterk fluctuerende waterstanden en een hoge voedselbeschikbaarheid zorgt er waarschijnlijk voor dat zowel Kleine veenbes als bultvormende veenmossen vaak ontbreken in de grote veencomplexen. Hierdoor lijkt er voor het Veenbesblauwtje en de Veenbesparelmoervlinder in Drenthe momenteel enkel nog geschikt habitat voor te komen in kleine, door bos omzoomde stukken hoogveen.

Van Eénarig wollegras, de waardplant van het Veenhooibeestje, is daarentegen bekend dat dit goed om kan gaan met wisselende waterstanden. Ook de verhoogde stikstofbeschikbaarheid lijkt geen probleem

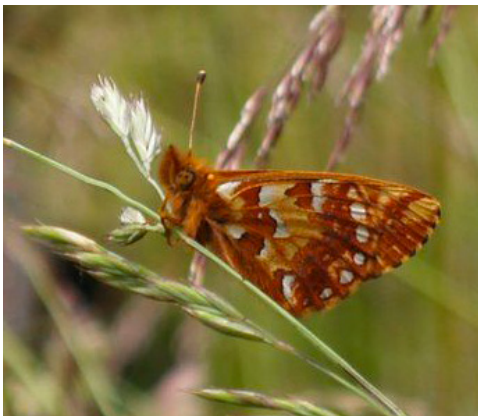

Een rups van een Veenhooibeestje knabbelt aan een stengel van Eénarig wollegras (Foto Pauline Arends)

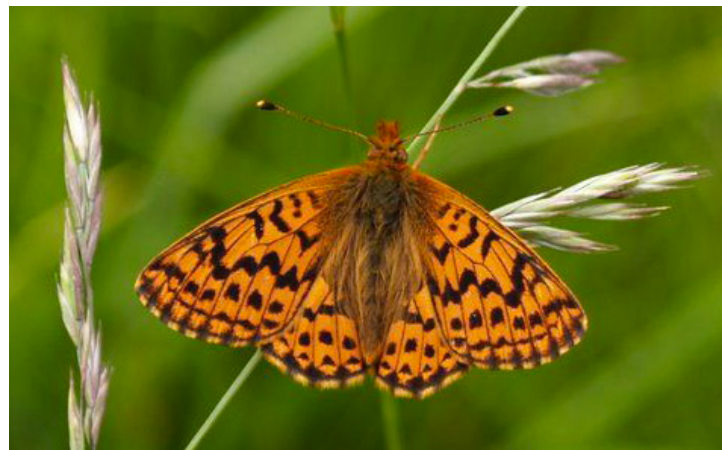
voor deze in pollen groeiende veenplant te zijn. Het Veenhooibeestje komt daardoor wel veelvuldig voor in de grotere veencomplexen in Drenthe. Toch is er ook voor deze soort reden tot zorg, aangezien door de hoge stikstofdepositie de verhouding tussen beschikbare stikstof (N) en fosfaat (P) (N:P-ratio) van de vegetatie in deze gebieden sterk verhoogd is. De negatieve invloeden van verhoogde N:P-ratio's op ongewervelden zijn reeds bekend. Vooral nog lijkt het Veenhooibeestje het goed te doen in de grote open veencomplexen en lijkt de soort zich uit te breiden naar nieuwe gebieden.

Minder rooskleurig

Voor de andere twee soorten ziet de toekomst er een stuk minder rooskleurig uit. Hoewel middels hydrologische herstelmaatregelen in sommige grote gebieden waterstanden stabiel zijn, neemt de stikstofdepositie in Drenthe nog altijd toe. Het huidige depositieniveau in Drenthe overschrijdt de kritische depositie voor heideveentjes vrijwel overal, zelfs binnen de natuurgebieden. De Veenbesparelmoervlinder en het Veenbesblauwtje zijn voor het voorkomen van geschikt habitat daardoor afhankelijk van de bufferende werking van bosranden. Het is voor het behoud van deze veenvlinders dus erg van belang om de stikstofdepositie terug te brengen tot het kritische depositieniveau voor heideveentjes.

Veenbesparelmoervlinder (Foto's Pauline Arends)

Nachtvlinders bij De Onlanderij van Natuurmonumenten in Eelderwolde

Ton Schoenmaker

In het kader van de Nationale Nachtvlindernacht van 30 op 31 augustus 2019, georganiseerd door De Vlinderstichting, heeft de Vlinderwerkgroep IVN-Roden bij De Onlanderij van Natuurmonumenten in Eelderwolde gevlinderd. Natuurmonumenten was zo vriendelijk toestemming te verlenen (waarvoor onze dank!) om lakens en vallen te plaatsen achter De Onlanderij.

We maakten daarbij gebruik van de aanwezige stopcontacten in de voormalige stallen. Via berichten in lokale kranten en via de websites van De Vlinderstichting, Vlinderwerkgroep Drenthe en IVN-Roden waren lezers uitgenodigd om kennis te maken met het nachtvlinders. Onder de 13 bezoekers waren volslagen leken, maar ook vogelaars die over de nodige kennis van macro- en

microvlinders bleken te beschikken! Van de Vlinderwerkgroep waren Wil Folkers, Ipie Pater, Lidy Pool, Ton Schoenmaker, Hilly Tepper en Rimke Arends aanwezig om de geïnteresseerde bezoekers tussen 21 en 0.30 uur in te wijden in deze bijzondere tak van vlinders kijken. Tijdens die onbewolkte uren daalde de temperatuur van 20 naar 14 graden Celsius, bij een zwakke westenwind (Bf 1).

Wat zit er allemaal op het laken van Ipie Pater? (Foto Ton Schoenmaker)

Resultaten

Wil Folkers werkte met laken en lichtval, Ipie Pater had haar laken en Lidy Pool haar lichtval meegenomen. De lakens en vallen werden bemenst in wisselende samenstelling, waarbij de belangstellenden ingelicht werden over wat er op het doek en bij de val te zien was.

Met elkaar vinggen we op twee lakens en in twee vallen 50 macrosoorten (tabel 1) en 12 microsoorten.

Van de 50 macrosoorten (tabel 1) waren er 38 nog niet eerder in dit kwartblok (2,5 x 2,5 km) vastgesteld. In totaal zijn nu 75 soorten macrovlinders in dit kwartblok bekend (was 37). Om de streefwaarde van 100 soorten te halen moeten er dus nog 25 worden waargenomen. Opvallend waren de grote aantallen Vierkantvlekuilen (herfstsoort) en Zuidelijke stofuil. De meest niet-alledaagse macro was de Getekende gamma-uil (figuur 1).

Getekende gamma-uil (foto TS)

Melde-uil (foto TS)

Vierkantvlekuil (foto TS)

Zesstreepuil (foto WF)

Goudvenstertje (foto TS)

Zuidelijke stofuil (foto TS)

Herfstrietboorder (foto TS)

Volgeling (foto TS)

Brandnetelmot (foto WF)

Figuur 1: Enkele van de bijzondere en/of mooie macrosoorten, waargenomen tijdens de nachtvlindernacht, 30/31 augustus 2019 bij De Onlanderij in Eelderwolde. (Foto's: WF: Wil Folkers en TS: Ton Schoenmaker)

Tabel 1: Waargenomen macrosoorten in kwartblok X=230000 en Y=575000 tijdens de nachtvlindernacht bij De Onlanderij in Eelderwolde, 30/31 augustus 2019, 21.00–00.30 uur. Groen gemarkeerd: nieuw voor het kwartblok.

Macro's	Naam	laken Ipie	lichtval Lidy	laken Wil	lichtval Wil	waargenomen 2006 t/m 14 jul 2019?
1	Aardappelstengelboorder	2			2	ja
2	Agaatvlinder	2		1		ja
3	Appeltak	4				ja
4	Bruine eenstaart				1	
5	Bruine snuituil	3	3	1		ja
6	Dromedaris	1				
7	Egale stofuil			1		
8	Eikenprocessierups			1		
9	Gamma-uil				1	ja
10	Geelschouderspanner	1				
11	Gele eenstaart	1	1	1	1	
12	Getekende gamma-uil		1			
13	Gewone bandspanner	1	2		2	ja
14	Gewone breedvleugeluil	2	2		2	
15	Gewone grasuil	4	2	1		
16	Gewone stofuil		2	2	5	
17	Gewone worteluil	1				
18	Goudvenstertje	7	4	1		
19	Groente-uil	2		2	3	
20	Grote beer		1			ja
21	Grote worteluil	1				
22	Haarbos	5	9	3	8	
23	Hagedoornvlinder	2		1	1	
24	Halmrupsvlinder/weidehalmuiltje	2				
25	Herfst-rietboorder	1		1		
26	Huismoeder	5	1	4	1	
27	Kleine beer			1		ja
28	Kleine groenbandspanner		1			ja
29	Kleine groenuil	1				
30	Koperuil	7	1	1	3	
31	Lievaling		1	1		ja
32	Meldevlinder	1				
33	Open-breedbandhuismoeder	3				
34	Open-/kleine breedbandhuismoeder			1	1	
35	Oranje wortelboorder	1	14	1		
36	Piramidevlinder	1				
37	Roesje	1				
38	Schilddrager		1			
39	Spurrie-uil		1	1		
40	Stro-uiltje	2	1	2		ja
41	Taxusspikkelspanner			2		
42	Variabele eikenuil	1				
43	Vierbandspanner			1		ja
44	Vierbandspanner spec			1		
45	Vierkantvlekkuil	8	8	7	7	
46	Volgeling	1				
47	Zesstreepuil	1			1	
48	Zuidelijke stofuil	10	4	3		
49	Zwarte-c-uil	6	5	5	7	
50	Zwartvlekdwergspanner			1		
Totaal aantal exemplaren macro's		91	65	48	46	
Aantal soorten macro's		33	21	27	16	12

Vlinders in de kunst en literatuur, deel 4

Ate Dijkstra

Met de speurtocht naar afbeeldingen van vlinders en literatuur met vlinders als onderwerp zijn we inmiddels terechtgekomen in de klassieke Griekse periode (500-340 v. Chr.)

In de *Historie van de Dieren* (*Historia animalium*, boek 5 deel 9) van de meest universele geleerde uit zijn tijd, Aristoteles (384-322 v. Chr.), staat de eerste beschrijving van de verschillende levensstadia van een vlinder:

“De zogenoemde psyche of vlinder ontstaat uit rupsen die groeien op groene bladeren, vooral de bladeren van raphanus, die sommigen crambe of kool noemen. Eerst heeft het de grootte van een gierstkorrel; vervolgens groeit het uit tot een kleine larve; en in drie dagen is hij een kleine rups. Daarna groeit hij verder om vervolgens rustig te worden en verandert de vorm, in dat stadium wordt hij chrysalis genoemd. De buitenkant wordt hard en beweegt als je het aanraakt. Hij haakt zich vast in een komvormig web en heeft geen mond of enig ander orgaan. Na

een poosje scheurt de harde buitenkant open, en weg vliegt de gevleugelde creatuur die we psyche of vlinder noemen. In het rupsstadium, eet en poept het; maar als hij verandert in een chrysalis eet en poept hij niet.”

Aristoteles beschrijft hier, een paar honderd jaar voor Christus, de stadia van rups via pop naar vlinder. Hij wist ook dat vlinders eitjes leggen:

“Alle insecten brengen larven voort, met uitzondering van de vlinder: het wijfje van deze soort legt harde eieren; die gelijken op de zaden van de cnesus en sap bevatten (welke plant Aristoteles hier bedoelt is onbekend)

Kortom, Aristoteles kende alle stadia van ei tot vlinder. Interessant is de associatie van vlinder met het begrip psyche (levensadem,

ziel). Oorspronkelijk was het bij de Grieken de adem die bij de dood het lichaam verlaat. Psyche werd voorgesteld als vogel, mens-vogel maar ook als vlinder. In *The ring of Nestor* van Arthur Evans (1925) is op pagina 63 een afbeelding te vinden waarop de godin Athene met behulp van een vlinder leven schenkt aan een door de god Prometheus uit klei geboetseerde of gebeeldhouwde menselijke figuur (figuur 1).

De vlinder heeft duidelijke staarten en het gaat het vermoedelijk om een grote pagesoort (Koninginnenpage, Koningspage?). Deze gebeeldhouwde scene bevindt zich op een Grieks-Romeinse sarcofaag.

Een soortgelijke scene is ook te zien op een Romeinse sarcofaag die zich bevindt in het Prado in Madrid. Ook geeft Evans (1925) een afbeelding op een gem (edelsteen met gesneden

Figuur 1. De godin Pallas Athene schenkt het leven aan een door de god Prometheus geboetseerde of gebeeldhouwde menselijke figuur. (Bron: <https://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/evans1925/0012>, CC-BY-SA 4.0)

figuren). Op die gem is te zien dat een vlinder terugkeert naar een skelet en zorgt voor een wederopstanding.

In 9 v. Chr. kwam de Vesuvius tot uitbarsting en werden twee Romeinse steden, Pompei en Herculaneum, bedekt met een metersdikke aslaag. Daardoor is een deel van de leefwijze van de Romeinen in die periode relatief goed geconserveerd. In de opgegraven villa's zijn nog mooie muurschilderingen van o.a. tuinen aanwezig (Jamhenski, 1979). Op die schilderijen staan de nodige planten en vogels. De hoop die ik had dat daarop ook vlinders zouden zijn afgebeeld bleek echter ijdel. Ook de fraaie mozaïeken die de Romeinen maakten, leverden niets op. Tijdens het schrijven van dit artikel las ik echter een monografie over de Tapuit (Van Oosten, 2018). Tot mijn verbazing en vreugde geeft hij wel een afbeelding van een vlinder op een Romeins mozaïek. Het gaat om een afbeelding van een Oenanthe (tapuit), uit ongeveer 150 v. Chr. Een Blonde tapuit

pikt naar een vlinder die, volgens de auteur, veel weg heeft van een Oranje luzernevlinder (figuur 2).

In de Romeinse tijd schrijft Plinius de Oudere (23-79 n. Chr.) in zijn *Naturalis historia* (boek 11, hoofdstukken 26 en 27) ook wat over zijdeproductie.

Tot nu toe zijn vooral de culturen van Europa en het Midden-Oosten aan de orde geweest. Afgezien van het onderwerp 'Zijde' heb ik, ondanks het nodige speurwerk, bij de rijke Indiase en Chinese cultuur uit dezelfde periode tot nu toe weinig of niets over vlinders kunnen vinden. De enige uitzondering is een vermelding, ook geciteerd in de meest recente vlinderatlas van Drenthe (Dijkstra e.a., 2016), namelijk een zinsnede uit de geschriften van de Chinese dichter en taoïstische filosoof Zhuang Zi (369-286 v. Chr.) uit de klassieke periode van de Chinese filosofie:

“Ben ik Zhuang Zi die droomde dat hij een vlinder was, of een vlinder die droomde dat hij Zhuang Zi was?”

Zhuang Zi is mede auteur van het gelijknamige boek *Zhuangzi* dat het oudste en het meest literaire boek uit het Taoïsme is en behoort tot de klassieken in de wereldliteratuur. Natuurlijk pretendeer ik niet dat ik alle klassieke Chinese maar ook Indiase geschriften op het voorkomen van vlinders heb beoordeeld. Veel is in Nederlandse vertaling niet eens beschikbaar. Hetzelfde geldt voor afbeeldingen van vlinders. Daarom, mocht men teksten of afbeeldingen van vlinders kennen tot de Romeinse tijd, die nog niet genoemd zijn, dan houd ik mij aanbevolen voor aanvullingen.

Literatuur:

- Dijkstra, A.C.J., M.E. van der Veen, W.F.G. Alblas & H. Bosma, 2016: *Dagvlinders in Drenthe 2007-2015*. Vlinderwerkgroep Drenthe. Roden.
- Evans, A.J., 1925: *The Ring of Nestor. A glimpse into the Minoan Afterworld and a sepulchral treasure of gold-signet-rings and bead-seals from Tisbeë, Boeotia*. Macmillan and Co, Limited. St Martin's street
- Jemhenski, W.F., 1979: *The Gardens of Pompeii Herculaneum and the Villas Destroyed by the Vesuvius*. Caratzas Brothers, Publishers. New Rochelle, New York.
- Oosten, H. van, 2018: *De Tapuit*. Uitgeverij Atlas Contact.

Figuur 2. Afbeelding van een vlinder (Oranje luzernevlinder?) op een Romeins mozaïek uit omstreeks 150 v. Chr. (Bron: Eddie Gerald/Alamy Stock Photo, in: Van Oosten, 2018, afbeelding 2, naast p.128).

Colofon

Redactie:

Ben Hoentjen (eind)redactie

Vormgeving en opmaak:

Jan Faber

Uiterste inleverdatum

kopij voorjaarsnieuwsbrief:

22 maart 2020

<https://vlinderwerkgroepdrenthe.nl>

